

KREATIVNO POUČAVANJE U NASTAVI ISLAMSKE VJERONAUKA

Edin TULIĆ

UDK 371.3:28]

SAŽETAK: Krajnji cilj svakog obrazovanja jeste da se omogući pojedincima da postanu kreatori svog životnog razvoja i obrazovanja nakon što završe školovanje. I danas osnovna zagonetka obrazovanja je kako pripremiti mlade za budućnost, kako im osigurati sigurnu i nadasve prosperitetnu budućnost. Naša će djeca zarađivati za život svojom kreativnošću, ingenioznošću i imaginacijom. Uspjeh društva mjerit će se po stepenu optimizma, entuzijazma i blagostanja njegovih građana. Stoga, da bismo se mogli suočiti s izazovima i mogućnostima koje nas očekuju u budućnosti, moramo maksimalno iskoristiti kapacitete svih ljudskih sposobnosti, kako bi na mlade što bolje i što efikasnije prenijeli znanje, koje bi im kroz životne tokove u mnogo čemu pomoglo.

Jedno od glavnih obilježja savremenog obrazovanja predstavlja kreativnost kod učenika. Sama kreativnost predstavlja sposobnost koja tradicionalni vid nastave pretvara u stvaralačku i otvorenu nastavu.

Gljučne riječi: kreativnost, nastava, kreativno poučavanje, kreativno učenje.

Uvod

“Uči, čitaj, u ime Gospodara tvoga, koji stvara, stvara čovjeka od ugruška! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna.”

(El-Alek, 1-5)

Kada govorimo o nastavi i nastavnom procesu, dolazimo do zaključka da nastava podrazumijeva učenje, a to učenje predstavlja događanje svojevrsnih promjena kod učenika tokom vremena u kojem ih nastavnik pokušava podučavati.

Za poučavanje slobodno možemo reći da je u suštini osnovni faktor svakog nastavnog procesa, te ga jednostavno možemo pojasniti kao navođenje poučavanih na učenje bilo kakve vrste s ciljem da se kod tih subjekata izazovu određene

promjene ponašanja. Kada govorimo o poučavanju ili podučavanju u nastavi uopćeno ili u nastavi islamske vjeronauke, u suštini mislimo na isti termin, jer u ovim terminima nema nikakve razlike, riječ je samo o sinonimima. Važnost poticanja kreativnog poučavanja ključno je obilježje savremene nastave u svijetu i kod nas. Na kreativnost se obično gleda kao na sposobnost da se tradicionalna nastava mijenja u humanističku, stvaralačku i otvorenu nastavu. Unatoč tome, načini i mogućnosti poticanja kreativnog poučavanja u nastavi često ostaju nedorečeni. Pokazalo se da su komunikacija u nastavi, te posebno pitanja i zadaci koje postavlja poučavatelj ključni elementi u poticanju kreativnosti, te pogoduju usklađivanju zadaća i ciljeva kurikuluma s interesima i sposobnostima svakog učenika.

Predstavljajući najnovija saznanja i otvarajući pitanja o važnosti kreativnog izražavanja i njegovanja temeljnih ljudskih perspektiva poučavanja je međusobno povezan skup vjerovanja i namjera koje usmjeravaju i opravdavaju naše djelovanje. Ona predstavlja leću kroz koju promatramo poučavanje i učenje. Možda nismo svjesni naše perspektive jer je ona nešto kroz što gledamo, a ne nešto u što gledamo, dok poučavamo.

1. Odnos učenja i poučavanja u nastavi vjeronauke

Važnost učenja za ljudski život uočiti ćemo ako zamislimo čovjeka oslobođenog od svega što je naučio, kao biološko biće koje bi djelovalo samo na osnovi refleksa (Miličić, 1997, str. 12). Većina psihologa kad govori o učenju i poučavanju u nastavi islamske vjeronauke

u razmatranje uzima djecu koja su uključena u školski sistem odgoja i obrazovanja, pa se stoga i većina spoznaja o učenju i poučavanju odnosi na školsku djecu. Međutim, u novije vrijeme sve se više zastupa teza da je, zahvaljujući plastičnosti dječjeg uma, i malo djeteta moguće poučavati, ali na drugačiji, njemu svojstven, razvojno primjeren način. Upravo su savremene naučne spoznaje o dječjem razvoju i o mogućnostima njihova učenja toliko promijenile sliku o djetetu da većina znanstvenika zastupa tezu da poučavanju djece treba pristupiti na potpuno novi način pa se sve više koristi i pojam nove paradigme.

Kad se govori o poučavanju u nastavi vjeronauke, a isto tako i u sistemu školstva na nivou svake države postoji određena filozofija i teoretski temelj na kojem se onda razvijaju metode i pristupi poučavanju. Tzv. "službena" filozofija utiče na izradu školskih planova i programa, danas najčešće nazivani *kurikulumima*. S obzirom na pad obrazovanja kako u svijetu pa i u našem društvu u posljednjih dvadesetak godina, u odgojno – obrazovnoj praksi sve su prisutniji i drugačiji filozofski pravci i teorije odgoja i obrazovanja.

1.1. Definisane pojma učenja

Odmah nakon rođenja repertoar čovjekovih aktivnosti je veoma je ograničen. U tim prvim danima čovjek raspolaže sa određenim brojem refleksa i zahvaljujući njima on može zadovoljiti osnovne životne potrebe. Sve ostale jednostavnije i složenije aktivnosti čovjek mora naučiti u toku svog života. *Učenje je složena psihicka djelatnost na usvajanju određenih znanja* (Miličić, 1997, str. 10)

Prema Radonjicu (Radonjić, 1985, str. 15-36) *učenje predstavlja relativno trajnu promjenu u ponašanju ili repertoaru ponašanja koja je rezultat prethodnog iskustva*. Ova definicija ima nekoliko komponenti:

Prvo, učenje podrazumijeva spazenu promjenu u ponašanju, što znači da mora postojati objektivni dokaz da bi se konstatovalo da je nešto naučeno. Psihologija je nauka upravo

zbog toga što fenomene kojima se bavi mjeri objektivnim postupcima. Međutim, *učenje i pamćenje su procesi koji se odvijaju u nervnom sistemu, pa do skora nisu bili podložni direktnom posmatranju* (Thompson et al., 1987). Zbog toga su oni tretirani kao intervenišuće varijable – procesi koji posreduju između sredine (kojom možemo kontrolisano manipulirati) i ponašanja (koje možemo objektivno mjeriti).

Druga karakteristika učenja, prema gornjoj definiciji, podrazumijeva promjene u repertoaru ponašanja. To znači da sve što je naučeno ne mora odmah biti i ispoljeno u ponašanju. Ako pretpostavimo da će student koji čita ovaj tekst isti i naučiti, promjene u njenom ili njegovom ponašanju mogu se ispoljiti u toku ispita i, nadamo se, kasnije u profesionalnom radu, ali ne nužno odmah pošto je tekst pročitao i naučen. Prema tome, naučeno ne podrazumijeva ispoljeno, već ono postoji kao mogućnost ili nova stavka u repertoaru ponašanja.

Treća karakteristika učenja naglašava da je ono rezultat prethodnog iskustva. Može se reći da je smisao ovog dijela definicije da nas navede da postavimo pitanje šta je uzrok ili izvor promjene u ponašanju. Dijete u određenom dobu dramatično mijenja svoje ponašanje i počinje da hoda. Da li je ono naučilo da hoda ili je, naprosto, sazrelo? Isto pitanje možemo postaviti i kada razmišljamo o govoru kod djece, ali i o pjevanju kod nekih vrsta ptica. Prema tome, ovim dijelom definicije, promjene u ponašanju koje su posljedica učenja razdvajaju se i razlikuju od promjena koje su posljedica sazrijevanja (maturacije).

1.1.1. Osnovni pristupi u istraživanjima učenja

Istraživanja učenja pripadaju različitim naučnim tradicijama, odnosno orijentacijama, koje, opet, pripadaju različitim periodima razvoja psihologije kao nauke. *Biheviorizam* je dominirao prvom polovinom dvadesetog vijeka i težišno se bavio učenjem, dok je *kognitivizam* započeo

svoj razvoj u drugoj polovini prošlog vijeka, stavljajući memoriju u centar svojih interesovanja. Paralelno sa starijim biheviorizmom i mladim kognitivizmom razvijao se i *neuropsihološki* pristup, čiji je predmet interesovanja biološka ili neuralna osnova učenja i promene koje ovi procesi izazivaju u mozgu.

Neuropsihološki pristup se javlja pod različitim imenima, od neurobiologije, preko neurofiziologije, do kognitivnih neuronauka, što govori o aspektu istraživačkog problema na kome je u datom trenutku stavljen naglasak.

- a) **BIHEVIORISTIČKI PRISTUP** – Kao što smo već pomenuli, biheviorizam je dominirao psihologijom u prvoj polovini prošlog vijeka, a njegov utemeljivač je bio američki psiholog Džon Votson. Tvrdnja o kontinuitetu u razvoju živih bića, prema kojoj su više vrste nastale razvojem nižih, jednostavnijih vrsta, bila je za Votsona ključ kojim je otvorio vrata jednoj novoj psihologiji. Ovu tvrdnju on ugrađuje u novi psihološki pristup – biheviorizam ili nauku o ponašanju, uvjeren da u ponašanju živih bića postoji sličan kontinuitet, to jest da se na osnovu ponašanja životinja mogu izvoditi zaključci o ponašanju ljudi.
- b) **KOGNITIVISTIČKI PRISTUP** – Kognitivistički pristup nastaje pedesetih godina prošlog vijeka, takođe, u Sjedinjenim Američkim Državama, a pod direktnim uticajem razvoja računara i teorije informacije, ali i telekomunikacija i kibernetike. *Znanje koje posjedujemo dobija naziv informacija, a najznačajniji istraživački problemi postaju procesi kodiranja, skladištenja i kasnijeg preuzimanja informacija koje dobijamo sa naših čula* (Neisser, 1967).
- c) **NEUROPSIHOLOŠKI PRISTUP** – Karakteristično za neuropsihološki pristup je to da kombinuje metodologiju većeg

broja srodnih disciplina. Tako je Lešli od bihejviorizma preuzeo proceduru učenje lavirinta i pacovima sistematski oštećivao mozak da bi utvrdio koje zone su odgovorne za funkcije učenja i pamćenja (Lashley, 1929).

1.2. Definisane pojma poučavanja

“Poučavati znači tvoriti učenje”, piše Willmann (1889, p. 188). Shvatimo li je doslovno, ta izreka u više-strukom smislu vrlo je optimistička procjena značenja koje poučavanje ima na proces učenja. *Kao da poučavanje uvijek čini učenje, dakle nikada ne može biti bezuspješno, kao da samo poučavanje potiče na učenje, kao da ništa drugo ne bi moglo dovesti do učenja i kao da poučavanje u konačnici tvori učenje, tj. čisto u mehaničkom smislu povlači za sobom proces učenja* (Terhart, 1997, p. 54).

Kada govorimo o metodama i postupcima poučavanja možemo reći da se oni u literaturi različito sistematiziraju na mnogobrojne načine. Pod metodom poučavanja podrazumijeva se naučen generaliziran obrazac ponašanja koji se može sistemski primjenjivati u različitim nastavnim područjima s ciljem olakšavanja i poboljšanja ishoda učenja.

Većina teorija i strategija poučavanja odnosi se na poučavanje u razrednim situacijama, dakle u sistemu obrazovanja. Prema Bognar & Matijević (1993), većina postupaka poučavanja može se grupirati u ove tri metode: *problemsko poučavanje, heurističko poučavanje i programirano poučavanje*.

Problemsko poučavanje polazi od definicije problema, i to tako da u tome aktivno sudjeluju učenici postavljanjem pitanja, individualnim definisanjem vlastitog viđenja problema, uočavanjem suprotnosti onog što znaju o nekom fenomenu i onoga što opažaju, itd.

Heurističko poučavanje također polazi od problema, ali se odgovor ne daje direktno nego se učenik postupno vodi do rješenja, omogućavajući mu da sam dođe do zaključka. U ovom se

načinu najčešće koristi razgovor, ali i diskusija, panel diskusija i sl.

Programirano poučavanje podrazumijeva situaciju u kojoj je problem podijeljen na elemente prezentirane učeniku, a zatim mu se daje zadatak koji zahtijeva određenu aktivnost, nakon koje dobiva povratnu informaciju o ispravnosti ili ne ispravnosti onoga što je uradio.

1.2.1. Ciljevi poučavanja

Nastavnik vjeronauke prije svakog procesa poučavanja mora da odredi ciljeve poučavanja. Obično se postavljaju pitanja koja trebaju da daju odgovor kroz sam tok nastavnog sata i da u mnogome pomognu učenicima da u potpunosti razumiju i savladaju prezentirano gradivo od strane nastavnika.

Određivanje ciljeva logičan je početak procesa poučavanja u nastavi vjeronauke. Nastavnik također treba da postavi sebi pitanja koja će ga voditi kroz proces nastavnog sata. Naime, što su jasniji ciljevi bolji su i rezultati poučavanja.

Ciljevi poučavanja omogućuju nastavniku da:

- odabere odgovarajuću metodu poučavanja,
- lakše evaluira ishode učenja,
- potakne učenike na ulaganje napore za postizanje ciljeva (ako ih o ciljevima obavijesti).

Tradicionalna didaktika pokušala je problem ciljeva nastave poučavanja i njihove operacionalizacije postaviti u vidu triju skupina pa tako govorimo o:

- materijalnim (obrazovnim)
- funkcionalnim (formativnim, formalnim)
- odgojnim.

1.2.2. Metode poučavanja

Osnovni zadatak nastave islamske vjeronauke je da učenicima saopšti i pojasni osnovna učenja Kur'ana, Hadisa i drugih islamskih nauka. Vjeronauka se najčešće predaje živom riječju nastavnika, a moguća je i primjena savremenih sredstava u nastavi. Veoma je važno da vjeronauka

bude organizirana sistematski i da se izvodi na metodičan način, po pravilima didaktike.

Za nastavne metode koje se koriste u nastavi vjeronauke možemo reći da su temeljni putevi i načini pomoću kojih odgajatelj pristupa odgajaniku, obrađuje odgojne sadržaje i ostvaruje odgojne zadatke. Kada govorimo o nastavnim metodama, moramo znati, da nema univerzalne nastavne metode kojom bi se mogao “svako” poučavati “svemu”. Međutim, koliko god da nastava varira zavisno od nastavnika ili od predmeta koji predaje, sve nastavne metode imaju jedan dio koji je konstanta u svim vrstama poučavanja.

Nastavni metod je didaktički promišljen i optimalno uređen sistem aktivnosti poučavanja i učenja, kojima je primarni cilj steći stanovita znanja i vještine, razviti stanovite sposobnosti i druge relevantne osobine ličnosti (Čatić & Pehlić, 2004).

U knjizi “Metodika nastave islamske vjeronauke” Čatić i Pehlić (Čatić & Pehlić, 2004) navode da se nastavne metode očituju kao sistem koji implicira:

- Sasvim konkretne sadržaje, poruke, informacije koje se učenicima prezentiraju na različite načine;
- Poticanje, praćenje, vrednovanje, usmjeravanje, regulaciju učenja;
- Reakciju prijema i obrade, interpretaciju prezentiranih sadržaja, poruka, informacija;
- Očitovanje i iskazivanje učenjem stečenih znanja i vještina.

1.2.3. Klasifikacija nastavnih metoda poučavanja

Kako u svim drugim predmetima, tako i u nastavi vjeronauke, do sada su pravljene brojne klasifikacije nastavnih metoda poučavanja. Poznati svjetski didaktičar dr. Vladimir Poljak (Poljak, 1975) nastavne metode dijeli na:

- Metoda demonstracije
- Metoda praktičnih radova
- Metoda crtanja odnosno ilustrativnih radova
- Metoda pismenih radova
- Metoda čitanja i rada na tekstu
- Metoda razgovora
- Metoda usmenog izlaganja

1.3. Poučavanje djece kako se uči

Prepuštanje učenicima da na nastavnom satu vjeronauke sami izaberu i postave ciljeve u učenju i ukazivanje na važnost kasnijeg pažljivog praćenja napretka uvek donosi dobre rezultate u učenju. Osamdesetih godina prošlog vijeka teoretičari poučavanja su ulagali napore da podstaknu primjenu "samopraćenja", odnosno, da se učenici obuče da sami prate svoj napredak, kao "samopoučavanja" ili tzv. "metakognitivnosti". Njihov argument je bio da se na ovaj način podstiče kod učenika ambicija da se uspije, ali i da se razvija nezavisnost. Jedan od najvažnijih preduslova efikasnog samostalnog učenja je mogućnost uvida u proces koji se "odvija u glavi". Istraživanja su pokazala da nekim učenicima nedostaje sposobnost kontrole vlastitog misaonog procesa i da im se mora pokazati kako se uči da bi kasnije mogli sami da prate svoj napredak. Veliki broj istraživanja je dokazao da jednom naučena vještina učenja donosi veliki broj pozitivnih rezultata.

2. Pojam kreativnosti u nastavi vjeronauke

Vjernika muslimana ništa tako snažno ne može potaći da se zaokupi i bavi nekom aktivnošću kao spoznaja da ga za nju očekuje velika nagrada kod Uzvišenog Stvoritelja. Ukoliko nam je poznato da je učenje i prenošenje znanja na druge aktivnost za koju je Svevišnji Allah obećao ugled na dunjaluku kao i veliku nagradu na ahiretu, onda nam je jasno da je i ovo jedan od indirektnih motiva koji je muslimane od vremena poslanstva pa sve do danas usmjeravao ka učenju i poučavanju. Još u davnoj historiji poučavanje se vršilo na taj način što su učenici poučavani u recitiranju i pamćenju vjerskih tekstova. Važnost poučavanja svakako se prepoznala u području odgoja i obrazovanja gdje danas ostvaruje gotovo najvažnije pomaže. Kreativnost nastavnika vjerske nastave kao poučavatelja uzima se kao glavna pretpostavka za razvijanje kreativnog učenika te se mora shvatiti kao jedna od osnova istraživačkog rada. Nastavnikova kreativnost, kao

i kreativnost svake osobe, podložna je mnogim utjecajima koji su u školskim uvjetima još i izraženiji. Svakodnevni međuljudski odnosi s kolegama, učenicima, roditeljima, uslovi rada, plaća i ostali ekstrinzični motivatori utječu u manjoj ili većoj mjeri na motivaciju u pozitivnom ili negativnom smislu ovisno o hijerarhiji vrijednosti svakog nastavnika, ali najvažnija je intrinzična motivacija, ona koja dolazi iz samoga pojedinca uslijed zadovoljstva nastavničkim pozivom, zadovoljstva radom s učenicima.

2.1. Etape kreativnog procesa

Za kreativne procese možemo istaći da imaju 4 etape. Te etape se u toku rada mogu a i ne moraju redosljedom slijediti. Ove etape moguće je preskakati ili se vraćati unatrag, i to:

1. *Pripremanje ili oluja ideja.* Za vrijeme ove etape učenici primjenjuju znanje, vještine i razumijevanje materijala, objekata, problema ili njihove kombinacije.
2. *Inkubacija.* Za vrijeme ove etape um počinje formulisati i baviti se problemom, često uz pomoć slika ili asocijacija.
3. *Iluminacija.* To je evaluacijska faza kada učenik izabire neke ideje i odbacuje druge.
4. *Verifikacija.* Sada učenik testira proizvod kreativnog mišljenja procjenjujući njegovu korist, dovršenosti i ispravnost.

2.2. Karakteristike kreativne ličnosti

Obično nosioci kreativnih ideja su pojedinci. Samim tim htjeli to mi ili ne, nameće se pitanje koje su to karakteristike tj. osobine koje pojedinca čine kreativnim.

Kreativne ideje su neortodoksne, nepodložne autoritetu, originalne, pa se smatra da pojedinci uglavnom posjeduju takve iste osobine. Jasno je da osobe koje odlikuje velika sposobnost prilagođavanja na različite situacije, imaju veću šansu da se razviju u kreativne pojedince.

Osim sposobnosti kreativnog mišljenja, ljudi koji su svojim kreativnim doprinosima zadužili kulturu,

posjedovali su i jednu bitnu osobinu koja ih je izdvojila od ostatka populacije. To je produktivnost i upornost u realizaciji vlastitih ideja, jer sama ideja, ako nije realizirana, nema nikakvu praktičnu društvenu korist. Što se tiče ostalih osobina ličnosti koje posjeduju kreativci, teško je povući crtu i odrediti one ključne. Ipak, postoje neke pretpostavke koje su prilično grube, ali i vrlo vjerojatne.

Karakteristike koje posjeduje kreativna, stvaralačka osoba su sljedeće:

1. Fluentnost ideja
2. Fleksibilnost
3. Originalnost
4. Neukalupljenost
5. Pronicljivost
6. Divergentno mišljenje
7. Intelektualna inicijativa.

Možda i temeljni uslov za razvoj kreativnosti u određenom području je genetska predispozicija za to područje. Međutim, i ako geni igraju veliku ulogu, nemoguće je na temelju stupnja talentiranosti u ranoj dobi, predvidjeti stupanj kreativnosti u kasnijoj dobi. Drugim riječima, kreativna osobnost je veoma kompleksna i zato ju je teško raščlaniti.

2.3. Osnovni činioci koji utiču na kreativnost

Pojavljivanje kreativnosti određuje četiri osnovna činioca:

1. kreativni pojedinac, njegove intelektualne osobine i osobine ličnosti;
2. kreativni misaono proces;
3. kreativna situacija ili društveno okruženje
4. kreativni proizvod;

Kreativni pojedinci, koje posebno odlikuje stvaralačka produktivnost, imaju posebno izražene neke specifične osobine ličnosti, kao što su sljedeće: fleksibilnost mišljenja i ponašanja, čvrst osjećaj nezavisnosti ličnog mišljenja, sposobnost podnošenja neodređenih ili nejasnih situacija, spremnost da se prihvataju izazovi i svjesno preuzima rizik, nekonvencionalnost stavova, načina mišljenja ili

ličnog stila, visok stepen samodiscipli-
ne i predanosti poslu ili preokupaciji,
unutrašnji osjećaj posebne važnosti
onoga što je predmet preokupacije,
potreba da sebe lično vidi/procenjuje
kao imaginativnu (maštovitu) i ori-
ginalnu osobu.

Kreativni misaoni proces je proces
u kome je kreativnost povezana sa
intelektualnim osobinama učenika,
njegovim znanjima i vještinama, i
sa načinom na koji je njegovo zna-
nje formirano i kako se ono koristi.
Istraživanja ukazuju, da se učenici
mogu naučiti kreativnom mišljenju,
što može biti povezano sa uklanja-
njem prepreka kreativnom mišljenju
kao što su, na primjer, različiti oblici
misaonih stereotipa. Slično je i sa
usvajanjem kreativnih, heurističkih
tehnika, kao što su analiza slučaja i
istraživanje analogija.

*Kreativna situacija (društveno okru-
ženje)* reprezentuje društvo, u kome
postoji potreba za otkrićima, izumima,
inovacijama, umjetničkim i drugim
kreacijama. Ovdje je od značaja i
historijski kontekst. Tako, dok su po-
jedina historijska razdoblja značajno
obilovala otkrićima i umjetničkim
ostvarenjima (npr. grčka civilizacija,
renesansa, naučno – tehnička revolucija
19. vijeka...), dotle u drugim razdo-
bljima otkrića su potiskivana (npr.
srednji vijek, radikalni komunizam...)

Kreativni proizvod je rezultat krea-
tivnog procesa. Kreativnost nekog mi-
saonog proizvoda vrednuje se na osnovu
dva kriterija: Subjektivnog – rezultat
kreativnog mišljenja je kreacija, koja
je potpuno nova za subjekta mišljenja.

2.4. Kriteriji kreativnosti

Prema Guilford, Jackson i Messick
(u Isenberg i Jalongo, 1997, str. 5-6)
kreativno ponašanje mora zadovoljiti
sljedeće kriterije:

1. Kreativno ponašanje je origi-
nalno; ono ima nisku vjerojat-
nost pojavljivanja.
2. Kreativno ponašanje je pri-
kladno i relevantno.
3. Kreativno ponašanje je tečno;
ono rezultira mnogim novim
sadržajnim oblicima.
4. Kreativno ponašanje je flek-
sibilno; ono istražuje i koristi
netradicionalne pristupe rje-
šavanja problema.

3. Škola i kreativnost

Ključna riječ kvaliteta nastavnog
procesu, pojam zaboravljen u našim
školama i obrazovnim politikama, ne
uspijeva uzeti maha na tržištu obra-
zovanja vođenom politikom “samo
nek se odradi”. U takvim uslovima
je nemoguće promovisati, inicirati ili

zahtijevati stratešku opredijeljenost ka
podsticanju kreativnosti i inovativno-
sti, što je za mnoge države jedna od
ključnih politika značajnih za razvoj
ljudskih resursa kao bitnog elementa
odgojno – obrazovnog procesa.

Danas je u svijetu proučavanje kre-
ativnosti dominantno u službi odgoja
i obrazovanja gdje se škola kao mjesto
sistemskog razvijanja smatra jednom
od osnovnih predispozicija za razvoj
kreativnosti iz kreativnog potencijala
pojedince. Nastava u školi jedinstven
je i neponovljiv proces. Svaki razred
(i svaki učenik) čini sistem za sebe sa
svim svojim posebnostima i indivi-
dualnim potrebama kojima se učitelj
mora prilagoditi. Prilagođavanje tim
potrebama može činiti jedino učitelj
koji je svjestan pozitivnih rezultata
koji slijede i za njega i za učenike, a
čak ni tada to nije dovoljno za kvali-
tetan razvoj kreativnosti. Učitelj prije
svega mora postati svjestan kako je
za razvijanje nećijih sposobnosti i
potencijala potrebno razvijanje vlaš-
titih. Motivacija za rad osnovno je
polazište s kojeg je moguće u svom
radu steći potrebno znanje koje raz-
vija i nas i druge koje poučavamo.

U knjizi “Metodika nastave islam-
ske vjeronauke” (Čatić & Pehlić, 2004)
prikazana je slika koja govori o tome
koje mjesto kreativnost zauzima u
obrazovnom procesu (Slika 1.).

KREATIVNOST

Mjesto kreativnosti u obrazovnom procesu:

Slika 1. Mjesto kreativnosti u “obrazovnom procesu” (Čatić & Pehlić, 2004)

3.1. Kako stvoriti uvjete za kreativno učenje i poučavanje u nastavi vjeronauke

Da bi nastavnik vjeronauke stvorio uslove za kreativno učenje i poučavanje važno je da se pridržava nekoliko stvari, i to:

- Podržava i nagrađuje neobične ideje i odgovore učenika;
- Koristi neuspjeh kao poduku razmotrivši gdje su i kakve greške (zašto smo ovdje baš tako pogriješili?),
- Prilagođava se interesima i idejama učenika kada je to moguće;
- Dopušta učeniku vrijeme za razmišljanje i razvoj ideje – ne pojavljuje se sva kreativnost trenutno ili spontano;
- Stvora klimu uzajamnog poštovanja između učenika te između učenika i nastavnika,
- Sluša i smije se s učenicima – sigurna i topla klima osigurava slobodu u istraživačkom mišljenju;
- Dopušta svakom uključivanje podržavanjem različitih ideja i rješenja jednog problema – koliko djece – toliko ideja!
- Osmišljava vlastite razredne kreativne projekte (panoe, diskusije, posjete, interpretacije, izložbe, demonstracije...)

Pored gore navedenog u obzir se moraju uzeti i sociološki oblici nastavnog rada, a to su: umijeće, način organizacije i strukturiranja, ophođenja i interakcije između učenika i nastavnika, te učenika međusobno. Na jednom nastavnom satu se ne mogu primijeniti svi oblici nastavnog rada, ali je nužno naći optimalno rješenje.

Jedan od najstarijih oblika poučavanja je bio frontalni oblik rada. Još u starom Egiptu su škole poučavale učenike u recitiranju i pamćenju vjerskih tekstova. Danas ovaj oblik rada zauzima jedno od glavnih mjesta u savremenoj nastavi.

Nastavnik vjeronauke kada poučava ima na raspolaganju niz mogućnosti za inovaciju i kreaciju nastave, te će varijacijom određenih metodskih postupaka i nastavnih sredstava stimulirati učenike na rad i kreativno izražavanje.

3.1.1. Kreativnost u nastavi vjeronauke

Kreativnost u nastavi često je isticana u pedagoškoj i didaktičkoj literaturi kao potreba i mogućnost, međutim to shvatanje se napušta i kreativnost se smatra kao opći ljudski potencijal. Samom promjenom stava gledišta otvorila su se mnoga pitanja o prirodi kreativnosti kod djece, a koja su važna i za nastavu islamske vjeronauke. Veoma često se postavlja pitanje da li je kreativnost odrasle osobe i kreativnost djeteta u osnovi isti i da li se može mjeriti istim instrumentima. Na ovo pitanje najbolji odgovor se može dati kroz detaljnu analizu kreativnog procesa i povezivanjem sa razvojem likovnih mogućnosti u nastavi islamske vjeronauke. Kreativnost možemo još i shvatiti kao proces koji se odlikuje otvorenosću duha. prihvatljivošću za okolni svijet, željom za promjenom, maštom itd. Ako je nastavnik kreativan, a sadržaj ne dozvoljava značajnije prodore ka novom i originalnom, onda kreativnosti može biti malo ili nimalo. Važi i obrnuto: ako sadržaj nastave posjeduje elemente za kreativno ispoljavanje, a nastavnik svojim stručnim i drugim kvalitetima ne može takvo nešto pokrenuti u pravcu kreativnosti, onda kreativnosti neće biti ili je nezapažena. Dalje, kreativnost determiniše i učenik. Ukoliko učenik ne posjeduje pretpostavke za kreativnu participaciju u nastavi, onda se isključuju naprijed spomenuti faktori ma koliko bili povoljni za kreativnost.

3.1.2. Kako prepoznati da se u razredu zbiva kreativnost

Nastava u kojoj se njeguje kreativnost ima sljedeća obilježja:

- Nastavnik se trudi smanjiti stres i anksioznost kod djece i kod sebe.
- Proces se vrednuje više od proizvoda.
- Uklanja se vremensko ograničenje iz aktivnosti u kojima sudjeluju djeca.
- Uspostavlja se slobodna i otvorena klima, a samoizražavanje se ohrabruje i cijeni.

- Djeca se ohrabruju da razmjenjuju ideje ne samo s nastavnikom, već između sebe.
- Takmičenje i nagrađivanje se nastoji što manje koristiti.

Prema psihologu Torranceu (1965) "postoji nekoliko znakova koji upućuju da se u razredu zbiva kreativnost":

- Visoka motivacija
- Pažnja
- Znatiželja
- Koncentracija
- Uspješnost

Nastavnici vrlo dobro primjećuju koje teme i kakav način poučavanja izazivaju ovakve reakcije učenika. Najčešće se radi o području za koje sam nastavnik iskazuje interes ili je spreman uložiti dodatni trud. Uvijek trebamo imati na umu da kreativno poučavanje olakšava pamćenje i osigurava bolji školski uspjeh djece.

3.1.3. Razvojni stepeni kreativnosti

U školskom okruženju poticanje kreativnosti najviše se očituje kroz poticanje pozitivne atmosfere unutar razreda. Kada govorimo o kreativnosti moramo se dotaći i razvojnog stepena kreativnosti, te podjele koju je Irving Taylor (Taylor, n.d.) svrstao u pet grupa prema doprinosu originalnosti, a koja se navodi u knjizi "Metodika nastave islamske vjeronauke" (Čatić & Pehlić, 2004) i to na sljedeći način:

1. Kreativnost spontane aktivnosti – samostalno izražavanje, spontan djetetov izraz;
2. Kreativnost usmjerene aktivnosti – spontano izražavanje uz svjesno nastojanje za poboljšanjem, postizanjem "sličnosti" s realnim objektom;
3. Kreativnost invencije – opažanje i izražavanje novih likovnih odnosa;
4. Kreativnost inovacije – donošenje značajnih promjena u likovnom izraz unošenjem složenijih likovno – jezičkih i tehničkih mogućnosti;
5. Kreativnost kreiranja – kreiranje potpuno novih likovnih pojmovnih sistema – stilova.

Prihvativši ovu podjelu razvojnih stepena kreativnosti možemo zaključiti da je dječija kreativnost definisana samo sa prva tri stepena i u malom dijelu četvrtim stepenom, tako da nam to daje odgovor na pitanje da se dječija i kreativnost odrasle osobe ne mogu mjeriti istim instrumentima mjerjenja kreativnosti jer i jedna i druga kreativnost ne proizlaze iz istih misaonih pretpostavki. Kao najvažniji aspekt dječije kreativnosti možemo reći da je priroda samog procesa.

Razvijanje likovne kreativnosti bi trebalo biti sastavni dio nastave islamske vjeronauke zbog jednostavnog razloga a to je da ovaj vid nastave ne traži nikakve posebne sate, niti dodatno vrijeme. Divergentno mišljenje je jedan od bitnih faktora koje treba zastupati u nastavi vjeronauke, jer se divergentnim mišljenjem direktno utiče na kreativnu aktivnost učenika, a ujedno i na kompletan učenikov kreativni potencijal.

3.1.4. Postupci poticanja likovne kreativnosti u nastavi vjeronauke

Naučna istraživanja stalno dokazuju da rano bavljenje likovnim aktivnostima na nastavi vjeronauke uopšteno poboljšavaju i druge aspekte spoznaje, pa npr.:

- Likovne aktivnosti potiču fokusiranje, odnosno, usmjeravanje pažnje, pa učestalo bavljenje likovnošću, djeluje na bolju koncentraciju i u drugim aktivnostima;
- Likovne aktivnosti potiču opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, što rezultira kvalitetnijim življenjem;
- Upotreba različitih materijala, rješavanje problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranje i traženje novih spoznaja pridonosi razvoju divergentnog mišljenja, a samim time i kreativnosti.

Upravo zbog toga u provođenju poučavanja likovnih aktivnosti na satima vjeronauke nema mjesta pravilima, zakonitostima i kritici jer su oni momentalni zagušivači kreativnosti, slobode, samopouzdanja i

radoznalosti. Znajući da će naša djeca u svom formalnom obrazovanju biti uglavnom usmjerena na aktivnost lijeve hemisfere mozga koja je zadužena za logiku, analizu, riječi i brojke, bavljenje likovnim aktivnostima i umjetničkim djelatnostima u ranoj dobi, ne samo da daje prednost razvoju desne hemisfere mozga (mašta, sinteza, slike), već i pruža ravnotežu u cjelokupnom odgojno – obrazovnom procesu. Kad su obje hemisfere u skladnoj funkciji, onda djelovanje mozga ne postaje samo duplo bolje već višestruko bolje.

Da bi se postigla kreativnost na časovima vjeronauke, mogu se primijeniti sljedeći postupci poučavanja:

- a) Umješno i samostalno kreiranje ideja;
- b) Putem slobodne komunikacije s učenicima provjeravati njihove ideje i misli i likovne proizvode;
- c) Prihvatiti i cijeniti učenikove ideje i originalna rješenja;
- d) Ne potcjenjivati učeničke ideje i ne označavati ih kao pogrešne i neprikladne;
- e) Putem alternativnih pitanja poticati učenike na drugačija rješenja;
- f) Nakon završenog likovnog produkta omogućiti učenicima “varijacije” na istu temu – bilo primjenom likovne tehnike ili redefinicijom (boje, oblika, itd.);
- g) Ohrabriti učenike da sami pronalaze što veći broj raznovrsnih likovnih rješenja, ohrabriti ih alternativnim pitanjima (može li drugačije, bi li nešto mogao doraditi i sl.);
- h) Tokom likovnog procesa istaknuti originalno i kreativno rješenje, te pozitivnim stavom poticati i ostale učenike da kreativno reaguju;
- i) Zainteresiranim učenicima omogućiti rad sa raznovrsnim materijalima i tehnikama. Uklopiti ih u dodatne likovne aktivnosti;

- j) Organizirati sa učenicima posjete vjerskim i kulturnim objektima, galerijama i muzejima, a nakon toga povesti razgovor o njihovim impresijama (Grgurić – Jakubin, 1996)

Pored svega gore navedenog, veoma je bitno imati na umu da svi ovi elementi likovne kulture koji su zastupljeni u nastavi islamske vjeronauke nisu cilj, već su samo sredstvo za postizanje konačnog cilja. Uvijek mogu biti kao sastavni dio svake nastavne jedinice. Isto tako se mogu nalaziti u bilo kojem dijelu nastavnog sata, a osnovna svrha im je da osvježe nastavu i da posluže kao motivacioni elementi i elementi sređivanja utisaka i relaksacije.

3.1.5. Kada se razvija i kako se ispoljava dječija kreativnost

U svakom zdravom novorođenom djetetu postoji jedan potencijal: emocionalni, intelektualni, moralni, etički, fizički. Na njega djeluju mnogi i raznovrsni faktori – porodica, grupa vršnjaka, škola, društvena klima... Već od druge – treće godine životne dobi dijete polako ulazi u svijet novih spoznaja, oblika, u svijet mašte i počinje da od različitih elemenata koje je naučilo pravi nove kombinacije. U predškolskom periodu je jako važno omogućiti djetetu da radi s plastelinom, glinamolom, time se razvija dječija kreativnost. Nažalost kod velikog broja djece u životnoj dobi do desete godine opada razvoj kreativnosti.

Psiholozi smatraju da za to postoje tri razloga:

1. *Smatra se da samo okruženje postaje složeno (porodica – škola).*
2. *Fokus je na metodama učenja*
3. *Pogubnost pedagoških metoda. Od djece se zahtjeva logika, tačnost, preciznost mišljenja i istraživanja.*

3.1.6. Stvaranje kreativnih ideja

Prema Gulifordu (Guilford, 1967) “Likovna kreativnost je rezultat operacija koje nazivamo divergentnim mišljenjem”.

Za divergentno mišljenje možemo reći da podrazumijeva produkciju ideja, elastičnost mišljenja, otkrivanje novih puteva rešenja jednog istog problema. Ovo mišljenje je dominantno u likovnoj umjetnosti ali je neophodno i u mnogim fazama naučnog rada. Isto tako možemo reći da divergentnim mišljenjem

Za osobu koja je kreativna možemo reći da mora posjedovati bogat fond znanja odakle će crpiti ideje za rješavanje likovnih problema u nastavi islamske vjeronauke. Te ideje kreativna osoba mora povezati u kompoziciju kako bi izrazila svoju kreativnost. Da bi se proizvelo novo likovno djelo pored ostalih predispozicija potrebno je i znanje, iskustvo te povezivanje iskustava iz raznih oblasti ljudskog života. Kod djece u njihovom likovnom izražavanju i kreiranju možemo više očekivati kreativni proces, a manje kreativan likovni produkt. Da bi kod djece povezali iskustvo sa kreativnošću to ne bi uspjeli, jer dijete prvi put uočava, otkriva i izražava otkriveno i to sa slobodom možemo nazvati kreativnost prvi puta viđenog i izraženog.

3.2. Odgojni postupci koji ometaju razvoj dječije kreativnosti

Ma koliko samostalnost kao osobina ličnosti bila usko vezana za socijalizaciju, uspješnost i snalažljivost u radu, odnose sa drugima ljudima itd., bitna je pretpostavka i kreativnog razvoja ličnosti. Jer, upravo od samostalnosti, u velikoj mjeri zavisi i sloboda kreativnog ispoljavanja ideja, zamisli, djela.

Prije svega, roditelji trebaju biti otvoreni za nove ideje, poticati dječiju samostalnost i ohrabriti dijete u njegovom radu. Iako je njihova namjera samo da pomognu djetetu u radu, trebaju ga pustiti da samostalno obavi određene radnje. Dijete će se nakon uloženog napora i nakon što je samo nešto uradilo osjećati kompetentnije i zadovoljnije urađenim.

Bit će svjesno da je to samostalno obavilo, a ne da je to proizvod rada njegovih roditelja. To će mu, opet,

uliti dodatno samopouzdanje i odvažnost da se upusti u nove kreativne poduhvate. Dakle, samostalnost i nezavisnost od roditelja jeste dobar preduvjet kreativnom razvoju djeteta, dok je vezanost djeteta za roditelje više preduvjet dobrom intelektualnom razvoju. Ipak, najbolje je u pitanju dječije samostalnosti od roditelja naći sredinu: omogućiti djetetu slobodno izražavanje ideja i samostalan rad, ali opet ne prepustiti dijete u potpunosti da samo radi, već s vremena na vrijeme pregledati urađeno, pohvaliti dijete, pomoći mu, ako je potrebno, i ohrabriti ga za dalji rad.

3.3. Značaj kreativnosti u savremenom društvu

Biti kreativan ne odnosi se samo na velika otkrića. Ona svakodnevna kreativnost pridonosi osjećaju svrhe i smisla života. Onog trena kada budemo razumjeli da je kreativnost "faktor napretka" društva tek tada ćemo u potpunosti moći razumjeti koliki je njen značaj za sve nas. Bez kreativnosti nema promjena, a bez promjena nema napretka.

Ako razumijemo da svako rješavanje problema zahtjeva kreativnost i pojedince koji razmišljaju na drugačiji način bit će nam jasna važnost ulaganja u razvoj kreativnog promišljanja mladih generacija i obrazovni sistem koji će poučavati mlade generacije kritičkom i kreativnom razmišljanju. Poučavanje je umjetnost; umjetnost kao svjestan pokušaj usavršavanja postojećeg ponašanja čovjeka. Većina još uvijek vjeruje kako su čitanje, pisanje i matematika jedini oblici umjetnosti koje treba naučiti da bi netko postao inženjer, umjetnik ili liječnik. Danas se djeca rađaju sa cijelom lepezom mogućnosti i moraju donositi odluke kao nikada prije. U prošlosti su ljudi znali što očekivati zahvaljujući činjenici da su bili rođeni u određenoj društvenoj skupini ili društvenom okruženju no danas to više nije tako. Danas odrastanje znači transformaciju mogućnosti u nešto čemu smo predani, a obrazovanje treba djeci pomoći oblikovati potencijal koji

imaju. Gledajući na obrazovanje iz te perspektive svi smo mi umjetnici od kojih se očekuje da svom životu daju smisao. Moramo koristiti vlastite vještine kako bismo oblikovali vlastiti život. Iz tog razloga važno je provesti reviziju ustaljenih paradigmi u edukaciji koja se temelji na natjecateljskom duhu i potrošačkom obrascu shvaćanja svijeta. Uče nas kako se uklopiti u sistem društvenih zakonitosti za opšte dobro, a istovremeno imamo potrebu saznati tko zapravo jesmo i kakvi možemo postati.

Uspjeh neke zemlje predstavlja puno više od njenog gospodarskog rasta, a jedan od najvažnijih čimbenika u mjerenju uspješnosti je upravo zadovoljstvo njezinih građana. Obrazovni sistem našeg vremena treba oblikovati u tom smjeru, a školovanje treba biti vrijeme tokom kojeg će svaki učenik imati mogućnost otkriti svoj vlastiti identitet kako bi za sebe pronašao adekvatno mjesto u postojećoj društvenoj shemi. Na taj način niti jedna vrsta rada neće više biti posao, već vokacija i zato moramo započeti sa definisanjem vrijednosti koje su potrebne za stvaranje zdravog društva u kojem će svaki pojedinac pronaći adekvatno mjesto u skladu sa svojim afinitetima i svojom autentičnošću.

4. Različiti teorijski pristupi kreativnosti

Psihološko istraživanje kreativnosti odvijalo se uglavnom unutar konceptualnih okvira različitih i često međusobno protivrječnih eksplicitnih teorija psihologa. U posljednje vrijeme, međutim, kao dio šireg procesa usmjeravanja pažnje ka psihološkim teorijama laika, raste i broj istraživanja implicitnih teorija kreativnosti. Sa praktične tačke gledišta, tokom kreativne aktivnosti ljudi nemaju eksplicitne teorije na umu. Njihove misli i akcije su vođene ličnim definicijama i shvaćanjima kreativnosti i vjerovanjima o tome kako unaprijediti i procijeniti kreativnost koje mogu biti različite od teorija razvijenih od strane eksperata.

4.1. Kreativnost kao poremećaj

Baveći se problemom psihički bolesnih ljudi psihoanalitičari su došli do saznanja da su neki od njih vrlo kreativni. Mnogi pisci, muzičari, pjesnici, slikari ili su u dužem razdoblju svog života patili od psihičkih poremećaja ili su imali suicidalne tendencije koje su neki i ostvarili.

Pürto (2004, str. 196-197) navodi imena 80 književnika koji su bolovali od depresije ili manične depresije od kojih su mnogi završili u psihijatrijskim ustanovama, pokušali samoubojstvo ili izvršili samoubojstvo. Među njima su: "Andersen, Balzac, Baudelaire, Byron, Dickens, Faulkner, Gogolj, Hesse, Ibsen, Pasternak, Puškin, Tolstoj, Turgenjev, Zola". Autorica navodi i rezultate pojedinih studija prema kojima su psihički poremećaji znatno učestaliji kod kreativnih pojedinaca nego li kod ostale populacije s kojima su uspoređivani. Po ovom shvaćanju kreativnost nije neka normalna pojava karakteristična za sve ljude nego anomalija koja je više znak bolesti nego zdravlja i psihičke stabilnosti.

Malow (1976a.) naglašava da: "kreativni ljudi ne žele svijet onakav kakav je danas". Oni žele drugačiji svijet. "Oni nastoje biti nekonvencionalni, pomalo čudni i nerealistični; često ih zovu nediscipliniranim, ponekad neegzaktnim; neznanstvenim, prema specifičnoj definiciji znanosti. Njihove kompulzivne kolege nazivaju ih djetinjastim, neodgovornim, divljim, ludim, spekulativnim, nekritičnim, emocionalnim itd". To zvuči kao opis nekog skitnice, boema ili ekscentrika. Ali naglašeno je da u ranoj fazi kreativnosti i treba biti kao boem, skitnica i ekscentrik... "Ako želite biti racionalni, kontrolirani i uredni u toj prvoj fazi procesa nikada nećete doći do kreativnosti" (Malow, 1976b.).

4.2. Kreativnost kao imanentna ljudska osobina

Potpuno suprotan odnos prema kreativnosti imaju humanisti. Oni su pošli od hipoteze da je kreativnost

imanentna svakom ljudskom biću. Kritizirajući psihoanalitički pristup koji svoje teorije gradi na proučavanju psihički bolesnih osoba oni su izučavajući zdrave i samoaktualizirane pojedince došli do zaključka da je kreativnost jedna od njihovih bitnih karakteristika. Zapravo ona je pokazatelj da je neka osoba u potpunosti razvila svoju ljudskost.

Tako Rogers (1969, str. 290) govoreći o potpunoj osobi (fully functioning person) kaže da je takva osoba uvijek kreativna: "Svojom senzitivnom otvorenosću prema svijetu, svojim povjerenjem u vlastite sposobnosti da oblikuje nove odnose s okolinom, to je tip osobe iz koje proizlaze kreativni produkti i kreativni način života. Ona nije nužno prilagođena svojoj kulturi i najčešće nije konformist. Ali u svako doba i u svakoj kulturi ona će živjeti konstruktivno i u harmoniji koliko joj dozvoljava balansiranje sa zadovoljavanjem potreba. U nekim situacijama određene kulture može biti vrlo nesretna, ali će nastaviti biti svoja i ponašati se na način da osigura maksimalno moguće zadovoljavanje svojih najdubljih potreba."

4.3. Socijalna uvjetovanost kreativnosti

Veoma veliku ulogu u razvoju dječije kreativnosti pored ostalih činilaca ima i socijalna uvjetovanost. Što je društvo slobodnije i demokratičnije to je i kreativnost prisutnija. Čak bi se moglo reći da je inovativnost jednog društva istovremeno i pokazatelj njegove slobode i demokratičnosti. Grčke države Sparta i Atena su tipičan primjer za to (Anderson, 2002.). Sparta je bila totalitarno društvo koje je sličilo na vojni logor i svi njegovi stanovnici bili su militaristički odgajani kako bi mogli što bolje sudjelovati u ratovima. Atena je bila demokratsko društvo (ako izuzmemo robove) i njeni stanovnici sastajali su se na gradskom trgu gdje su se raspravljala sva životna pitanja i donosile odluke važne za život. Sve ono vrijedno što je stvoreno u znanosti i umjetnosti

tog doba dala je Atena i ljudi koji su barem dio života proveli u Ateni.

Osim kreativnog pojedinca, u stvaranju kreativnih ideja veliku ulogu igra socijalna okolina. S jedne strane tu su socijalni mehanizmi koji pokreću kreativni proces, a s druge strane oni koji produkt tog procesa prepoznaju i procjenjuju. Prvi mehanizam sačinjen je od domene tj. određenog područja djelovanja čije tri dimenzije utječu na kreativnost. To su *jasnoća strukture, centriranost unutar kulture i dostupnost*. Mogućnost školovanja važan je uvjet za dobijanje novih informacija koje su nužne za pojavu kreativnih ideja. Školovanje je u tom smislu najefikasnije ako je sukladno potrebama i interesima djece. Velika očekivanja važan su poticaj za postizanje iznadprosječnih rezultata, ali to prestaju biti ako su nerealna.

Intrinzična se motivacija gubi u dosadnim školama, lošim radnim uvjetima, prevelikim pritiscima pa čak i birokratskim zahtjevima. Dijete koje se ohrabruje da postavlja pitanja vjerojatnije će razviti problemski pristup svijetu. Roditelji koji omogućuju djetetu izbor u djelovanju i izražavanje u području njegova interesa, potiču daljnji razvoj djetetove kreativnosti. Ograničavanjem djetetovih mogućnosti ili insistiranjem na bavljenju određenim aktivnostima, guši se prirodna znatiželja i kreativni potencijal koji bi inače imao mogućnost da dođe do izražaja.

5. Kreativnost nastavnika kao pretpostavka razvoja kreativnosti učenika

Simplicio (2000) postavlja pitanje: "da li se nastavnik rađa kreativan i ujedno odgovara, da to nije dar koji neki imaju, a drugi im mogu samo zavidjeti, nego osobina koja se može steći i odgajati". Po njemu kreativnost nastavnika je ujedno naporan rad koji traži da se napusti uhodan način poučavanja i odluči za kreiranje novih mogućnosti. To prvenstveno znači preispitivanje zadataka koje želi postići svojim odgojno-obrazovnim

procesom, ali i metoda i sredstava koje koristi u nastavi kao i načina evaluiranja postignuća.

U analizi slučajeva tajvanski istraživači (Hornig et al., 2005) došli su do rezultata da na kreativnost nastavnika utiče niz činitelja među kojima oni posebno naglašavaju: "(1) osobine kao što su samopouzdanje, otvorenost za nove ideje, spremnost nošenja s teškoćama, naglašenost želje za novim i drugačijim, smisao za humor, (2) porodične okolnosti u kojima su odrastali koje su omogućavale da istražuju sami sebe, a nekažnjavanje im je omogućilo da uče na vlastitim pogreškama. Roditelji su im bili ne samo podrška u kreativnom ponašanju nego su bili i model kreativnog ponašanja. Ispitanici su upravo svoje djetinjstvo isticali kao kritično razdoblje za razvoj vlastite kreativnosti. Ipak, za kreativnost nastavnika je bitna (3) posvećenost kreativnoj nastavi te strpljivo i uporno nastojanje oko dizajniranja kurikuluma, pripremanja materijala, oblikovanja aktivnosti učenika. Pri tome je važno da nastavnici ovladaju kreativnim pristupima i budu uspješni u njihovoj primjeni. To znači da nije dovoljna samo želja da se tako radi nego se treba i uvježbati u takvom pristupu. (4) Motivacija za kreativan pristup je uvijek intrinzična

i ogleda se u zadovoljstvu nastavnika činjenicom da je pridonio stvaranju (5) ugodnog okruženja učenja koje potiče učeničku kreativnost. Oslobođanje kreativnih potencijala počiva uglavnom na dva psihološka uvjeta psihološkoj sigurnosti i psihološkoj slobodi. Psihološka sigurnost je vanjska, ona ovisi prije svega o sigurnom okolišu. Ljudi se osjećaju sigurno kada većina ostalih osoba prihvaća ono što rade i ponaša se empatično. Psihološka sloboda podrazumijeva igranje simbolima i njihovo korištenje za samoizražavanje".

Uspostavlja se slobodno i otvoreno ozračje, a samoizražavanje se ohrabruje i cijeni. Djeca se ohrabruju da razmjenjuju ideje ne samo s nastavnikom, već i između sebe. Natjecanje i nagrađivanje se nastoji što manje koristiti. Više se cijene suradnički odnosi i slobodna razmjena mišljenja, a manje hijerarhija i poslušnost.

6. Zaključak

Naša orijentacija u pogledu odgojno-obrazovnog sistema usmjerena je prema Evropi i razvijenijim zemljama svijeta. Od uspješnog ostvarivanja te orijentacije zavisi i uspjeh obrazovanja u budućnosti.

Organizacija sistema obrazovanja umnogome zavisi i od razvoja svake

ličnosti pojedinačno, osposobljavanja za život te napretka u naučnom, vjerskom, društvenom, privrednom i kulturnom djelovanju i stvaranju u zemlji društva koje uči. Priprema za kvalitetan život zavisi od potencijala i mogućnosti koje su jedinstvene i neponovljive. Razvoj tih sposobnosti zavisi i od vjerskog obrazovanja, posebno u nižim razredima osnovne škole, što treba da omogući da svaki učenik uspije na najbolji način. Škole moraju da napuste efikasnost kao glavni cilj, a da prigrle učesće, saradnju, širenje mreže i eksperimentisanje. To ne znači da disciplina nije važna, već da kreativnost zahtijeva slobodu, neslaganje, otpor i malo haosa. Otkaçene ideje pomažu ljudima da povećaju svoje znanje, sagledaju nove probleme i raskrste sa prošlošću.

Škola 21. vijeka morat će da pronađe nove načine kako da motiviše svoje učenike da iskažu svoju genijalnost. Zadatak onih koji poučavaju je da neprekidno podstiču kreativnost učenika dajući im šanse da se uključe u duboko i kompleksno razmišljanje, primjene strategije koje nisu standardne i linearne, i da istraže ideje koje su nove, čak i radikalne. Oni moraju da stvore okruženje za učenje koje je pozitivno i dinamično, toleriše neuspjeh i daje alatke za eksperimentisanje.

Izvori i literatura

- Abrami et al., (1995), Classroom connections, London: HarcourtBrace.
- Bognar, L. & Matijević, M., (1993), Didaktika, Zagreb: Školska knjiga, 296 str.
- Bognar, L., (2004), Metode i postupci u odgoju, Zagreb: Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu, broj 1(7), godina VI., str. 17-30.
- Ćatić, R., & Pehlić, I., (2004) Metodika nastave islamske vjeronauke, Zenica: Islamska pedagoška akademija.
- De Bono, E., (2008), De Bonov tečaj razmišljanja, Zagreb: Veble Commerce.
- Guilford, J.P., (1959), Traits of creativity in H.H. Anderson (ed) Creativity and its Cultivation, New York: Harper, str. 142-161.
- Hornig, et al., (2005), Creative teachers and creative teaching strategies, International Journal of Consumer Studies, 29, 4, str. 252-258.
- Klarin, M., (1998), Utjecaj podučavanja u malim kooperativnim skupinama na usvajanje znanja i zadovoljstvo studenata, Društvena istraživanja, 7, 4/5, str. 639 – 656.
- Maslow, A. H., (1976), The Farther Reaches of Human Nature, New York: Penguin Books.
- Papert, S., (1984), New Theories for New Learnings: a transcript from the National Association of School Psychologists Conference, School Psychology Review.
- Pürto, J., (2004), Understanding Creativity, Scottsdale, Arizona: Great Potencial Press, Inc.
- Rogers, C. R., (1969), Freedom to Learn, Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company, Columbus.
- Simplicio, J. S. C., (2000), Teaching Classroom Educators: How to Be More Effective and Creative Teachers, New Jersey: Education, Volume 120, Issue 4, New Monmouth, str. 675-681.
- Somolanji, I. & Bognar, L., (2008), Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima, Osijek: Život i škola, br. 17., str. 87-94.
- Terhart, E., (1997), Metode poučavanja-učenja: Uvod u metodološke probleme

organizacije nastave i učenja, 2 revidirano izdanje.
Terhart, E., (2001), Metode poučavanja i učenja: uvod u probleme metodičke organi-

zacije poučavanja i učenja. Zagreb: Educa.
Torrance, E. P., (1965), Rewarding Creative Behavior: Experiments in Classroom Creativity, Minnesota: Prentice-Hall, INC.

Vizek –Vidović, et al., (2003), Aktivno učenje i ERR okvir za poučavanje. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

الموجز

التدريس الإبداعي في دروس التربية الإسلامية

أدين توليتش

إن الغاية النهائية من كل تعليم هي تمكين الأفراد ليدعوا بأنفسهم نموهم وتعليمهم الحياتي، بعد أن ينتهوا من تعليمهم الدراسي. واللغز الأساسي في التعليم اليوم هو كيف نُعدُّ الشباب للمستقبل، وكيف نضمن لهم مستقبلاً آمناً ومزدهراً. إن أبناءنا سيكسبون رزقهم بإبداعهم وبراعتهم وخيالهم، وسيقاس نجاح المجتمع بمستوى تفاعل أفرادهم وحماسهم ورفاههم. لذا، ولكي نقدر على مواجهة التحديات والإمكانات التي تترصدنا في المستقبل، يجب علينا الاستفادة القصوى من كل القدرات البشرية، حتى ننقل إلى الشباب المعارف التي ستساعدهم كثيراً عبر مسارات الحياة، بشكل أفضل وأكثر كفاءة. يعتبر الإبداع عند التلاميذ أحد معالم التعليم المعاصر الرئيسية، والإبداع ذاته يمثل القدرة التي تُحوّل الدروس التقليدية إلى دروس خلاقة ومنفتحة.

الكلمات الرئيسية: الإبداع، الدروس، التعليم الإبداعي، التعلم الإبداعي.

Summary

CREATIVE TEACHING APPLIED
TO THE ISLAMIC RELIGIOUS STUDIES CLASS

Edin Tulić

The ultimate aim of all the education is to enable an individual in a way that he becomes a creator of his own development and self-education after the schooling period is over. It has always been and still is a challenge as of what is the right way to prepare youth for their future, how to provide them with safe and above all prosperous future. Our children will be earning their living by means of their creativity, ingeniousness and imagination. The success of a society will depend on optimism, enthusiasm well-being of its citizens. Therefore, in order to be capable of facing the challenges and opportunities that are awaiting us in the future, we must make maximum use of all the available human capacities to, as efficiently as possible, transfer the knowledge that we possess to young generations. One of the main traits of modern education is development of students' creativity. The creativity itself is an ability that transforms the traditional type of education into a creative and open teaching-class.

Key words: creativity, teaching class, creative teaching, creative learning